

ISBN 82-05-23189-3

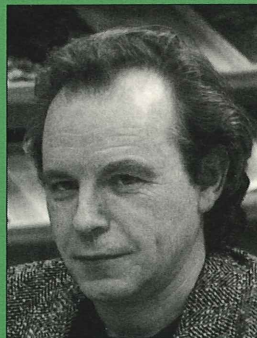
Gyldendals Pamfletter

Hvilken betydning har de frivillige bistandsorganisasjonene og den årlige TV-aksjonsdagen for norsk selvforståelse og oppfatning av verden?

Og hvilken politisk rolle kan organisasjonene komme til å spille i konfliktområder – ved siden av eller i samarbeid med UD eller NORAD?

Vesentlige spørsmål som dette har inntil nylig vært så å si fraværende i norsk bistandsdebatt, peker *Terje Tvedt* på i denne pamfletten. Enigheten og forestillingen om Norge som humanitær stormakt og verdens barmhjertige samaritan har dominert mediabildet.

Tvedt diskuterer ritualer og tilvante rollebilder, men skisserer også nye rammebetingelser for organisasjonenes videre arbeid. Og han drøfter muligheten av å utvikle alternative og mer likeverdige former for kommunikasjon mellom folk og religioner, i en verden preget av religiøse, etniske og nasjonale motsetninger.

Terje Tvedt, f. 1951, dr. philos., historiker, forsker ved Senter for utviklingsstudier, Universitetet i Bergen, har publisert flere bøker og artikler internasjonalt, og i Norge utgitt bl.a. *Bilder av "de andre"* (1990) og ledet en større studie av de frivillige organisasjonene i norsk bistandsarbeid (1995).

Gyldendals Pamfletter vil ta opp dagsaktuelle temaer innenfor politikk, samfunn og vitenskap med fokus på miljø, utvikling og internasjonale spørsmål. Serien er et samarbeid mellom Gyldendal og forskningssentrene for miljø og utvikling ved universitetene og Landbrukshøgskolen.

Terje Tvedt

Den norske samaritan

Ritualer, selvbilder og utviklingshjelp

© Gyldendal Norsk Forlag A/S 1995

Sats: Typografisk a.s, Oslo
Printed in Norway
Aktietrykkeriet i Trondhjem, Trondheim 1995

Omslag: KRAN a.s

ISBN 82-05-23189-3

Innhold

Den gode handling	7
Den gode handling og norske tenkemåter	10
Verdensbilder og selvbilder	12
Den barmhjertige samaritan – i verden	17
Norge som humanitær stormakt	26
Den norske stat som påvirkningsagent i andre land	33
Hjelperollen under press	39
Organisasjonene – talsmenn for rettferdighet og global pluralisme	45
Mellom universalisme og kulturrelativisme	48

Den gode handling

Høsten 1994 gikk 90 000 mennesker rundt om i norske byer og bygder, i høsttåke og vinterlandskap, med bøsse for å samle penger til støtte for folk i blant annet Mosambik, Bosnia og Angola.

Fem hundre år fra nå vil humanister kunne se tilbake på slike handlinger som lysglimt: Kanskje lyden av barns nølende skritt foran ukjent dørklokker i den rike verdens nordlige hjørne vil høres lenger enn det dumpe fallet av bomber på Balkan, slik minnet om Frans av Assisi nå overskygger føydaltidens ridderherrer. De samler jo ikke inn midler til meningsfeller eller til fremme av egne interesser, men til en God Sak. I en epoke da nasjonal sjåvinisme, religiøs intoleranse og irrasjonalitet sprer seg, er det en sjelden manifestasjon av kollektiv uegennytte og rasjonalitet; det er en samfunnsakt som peker mot en mer hensynsfull og opplyst verden, hvor folk ser på miljø- og utviklingsproblemene som globale problemer. Altruisme er ikke enestående. Men ikke i noe annet land er en kollektiv dugnad til støtte for fattige i andre land – til mennesker en ikke kjenner og aldri vil møte – blitt organisert på denne måten, år etter år, fra 1974. Som ordføreren fra Tuzla sa som besøkte Norge under aksjonsdagen i 1994: Det er rørende.

De frivillige organisasjonene i utviklingshjelpen framstår som den fremste organisator av norsk altruisme – av norsk godhet. I sterk kontrast til det moderne samfunns moralske fragmentering, fremskrittstroens skibrudd, partipolitisk taktikkeri, meg-generasjoner og dessert-generasjoner, stiger organisasjonene opp som en Fugl Fønix: Bilder av hjelpende nordmenn i krigssoner og tørkekatastrofer blir et bevis på at den gode, entydige og uegennyttige handling fortsatt er mulig. Organisasjonenes ledere framstår jo så å si som voktere av nasjonens moral. Organisasjoner gjør beundringsverdig arbeid. Enkeltpersoner gjør bragder, med livet som innsats. Organisasjonene både mobiliserer og muliggjør aktiv medfølelse. Prosentvis er over dobbelt så mange nordmenn med i frivillige bistandsorganisasjoner enn vesteuropeere ellers er. Redd Barna og Johann Olav Koss, Strømmestiftelsen og Sissel Kyrkjebø, Norsk Folkehjelp og Egil Hagen gestalter grunnleggende idealer i samfunnet.

De årlige TV-aksjonene kan tolkes som nasjonens kollektive bekreftelse av disse holdningene og en hyllest til organisasjonene som symboliserer dem. Statsministeren og Kongen hilser dem gjerne i nyttårstalene sine. Men det er på aksjonsdagen de rituelt bekreftes som forbilder, av ministre, kongelige, og av Erik Bye – og representanter fra «Sør» takker dem for innsatsen. Aksjonsdagene har til sammen innbrakt vel 1,5 milliarder kroner.

Handlingens symbolverdi kan vanskelig overdrives. Hvis alle land hadde gjennomført slike kampanjer, ville verden antakeligvis vært et tryggere sted å leve. På sam-

me måte: Det er blitt harsellert over misjonskvinnene på Vestlandet som har strikket ullstrømper til Afrika. Men som handling: Er ikke det bedre enn at de strikker enda flere par til sine egne barnebarn? Og når datteren min på 7 år sier, når hun synes hun har penger til overs, at hun vil gi dem til Redd Barna, peker ikke det i andre retninger enn om hun bare hadde brukt dem på seg selv?

Sinnelagsetikkens perspektiv er altså ikke uviktig.

Men det er utilstrekkelig.

Resultatet av TV-aksjonene har betydning for utviklingslandene. Deres viktigste *samfunnsmessige* betydning er likevel ikke hva pengene fører til av utvikling der, men hvordan norsk selvoppfatning og verdensbilde påvirkes *her*. For 400 kroner fra hver nordmann over en tyve-års periode eller all verdens sekker med strømper løser jo ikke noe fattigdomsproblem i verden. Nordmenn – under én promille av verdens befolkning – tjener mye mer på en måned på OPEC-landenes oljepolitikk og den høye oljeprisen verdens fattige land må betale, enn det aksjonsdagene til sammen har innbrakt.

Den gode handling og norske tenkemåter

Gjennom aksjonsdagen bekrefter vi overfor oss selv at vi er verdensmestre i godhet, og den kan sees på som et rituale som samler Norge til ett moralsk-ideologisk rike. Også fotball-landslagets kamper mot Italia og England gjorde folk i Norge til nordmenn – men alle kan jo ikke være best uten ball. Innsamlingsaksjonen er kollektivt identitetsskapende på en annen måte: vår alles godhet manifesteres og feires gjennom ritualets klimaks: konkurransen om hvem av oss som er mest gavmild («La oss ta siste landsoversikten! Hvilken kommune har gitt mest? Modalen i år igjen? Men hva med Notodden?»).

Andre rituelle høydepunkter skaper også meningstunge virkelighetsmodeller. Reklamefilmen som ble brukt i forbindelse med Røde Kors' aksjon i 1993 var profesjonell og moderne, men samtidig arketypisk – det var en tiggerkunstens kitsch: Første bilde: et barn som blør og en mor, med et desperat og forvirret uttrykk, med afrikansk utseende. Det neste bilde: skingrende støy, krigslyder, vist i dramatiske snap-shots. Folk flykter fra krigen, alt er elendighet, håpløshet. Så: plutselig endrer alt karakter. Vi hører elegant, men dekadent musikk på en kafé, med krigslyder som skingrende bakgrunn. Bilde og lyd skifter to ganger: En vakker kvinne

holder sine hender foran øynene til en glad, smilende ung mann. Kontrast: en blindet mann, i blodige bandasjer. Bildet av en veltilfreds, halv-feit, middelaldrende mann byttet med bilde av en halvnaken, sultende fange bak gjerdene til en fangeleir. Så oppsummeringen; finalen: to postere hvor det står: «Det er mye som ikke er rett i verden. Gi noe som kan rette opp skjevheten». Og logoen til Røde Kors og ordene: «TV-aksjonen søndag 14. november». Den fanget opp i seg en fundamental transaksjon: gapet mellom lidelse og velstand overvinnest så å si av hundrelappen som puttes i bøssene, dvs. den fortsatte skjevheten blir utholdelig.

Men viktigere: Kontrasten mellom det gode, fredelige Norge og det fattigslige, krigsherjede «andre», med Giveren og Utvikleren som brobygger og handlende aktør mellom disse to adskilte verdener, får konsekvenser for hvordan identitet og verdensbilder skapes og reproduseres. Det lages ikke bare et norsk selv bilde det er behagelig å speile seg i, men også en forestilling om et kollektivt «giver-vi», som holdes opp mot «de andre», mottakerne. Dette skaper og opprettholder historisk bestemte og dype kulturelle konstruksjoner av verden, og av andres virkelighet.

Verdensbilder og selvbilder

Nasjonalstaten som gruppedannelse forutsetter at medlemmene føler tilhørighet på tvers av ulike livsformer. Men kommunikasjons- og medierevolusjonen og framveksten av et flerkulturelt samfunn skaper nye og splittende identifikasjonsmønstre. Identitetskaping forutsetter inkluderings- og utestengningsmekanismer. Mange av de symbolene som skapte nasjonalfølelsen på 1800-tallet har redusert affeksjonsverdi og mindre identitets- og ideologiproduerende kraft i dag – Askeladens verden av troll, konger, prinsesser og halve kongeriker er arkaiske etterslep i forhold til sosialisering- og identitetskapende mekanismer i 1990-årene. Det blir stadig klarere at det på vesentlige områder er større kulturelle likheter mellom intellektuelle i Oslo, Brussel og Harare enn mellom en Oslo-boer i dag og en stril på 1700-tallet. Det «norske» framstår derfor mer og mer som en historisk arv, en abstraksjon eller en antropologisk konstruksjon – med redusert identitetskapende betydning. Nettopp i en slik situasjon vil fortellinger om nordmenn sendt ut i en verden av urettferdighet og fylt av despoter, som «de andres» veiviser i utvikling og hjelper, være av betydning.

NRK-TV's aksjonsdager har en slik identitets- og ideo-

logiproduerende kraft («Ett folk – en fjernsynskanal» skrev *Bergens Tidende* etter aksjonsdagen i 1994). Bakteppe er ikke tusser, troll og mørke skoger, men en homogenisert verden; vi er alle i samme båt og har sammenfallende drømmer om utviklingens mål. Giverne og mottakerne kontrasteres – ofte billedlagt ved rørende innslag fra den afrikanske landsbygda. Samtidig identifiseres avvik fra utviklingsnormen og hierarkier opprettes; vi er de utviklede, som de andre streber mot å ligne, de kommer til vårt TV-studio for å fortelle hvor takknemlige de er, osv.

Helt fundamentale ideologiproduerende prosesser utløses, verdensbilder skapes og selvforståelse av betydning i dagens verden utvikles. Samfunnsmessig normalitet stadfestes og uformell sosial kontroll utøves; de hjelpetrengende bekrefter både normaliteten og bærerne av denne normalitetens normer – Norge og nordmenn. Ritualet, der heltene er norske aktører for utvikling i andre verdensdeler, befester – nettopp fordi dets arena er den globale arena – indirekte det moderne vestlig-kapitalistiske prosjekts fortsatte gyldighet, som forbilde og målestokk. Ritualets språk er et språk med dype, verditunge betydninger: Det uttrykker samfunnsoppfatninger og autoritetsstrukturer, skaper kollektiv selvforståelse og sosialiserer.

Aksjonene bidrar til å skape taus enighet om fundamentale utviklingsmål i Norge, fordi det på samme tid er et mobiliserende og disiplinierende rituale. I form av følesesladde og dramatiske fortellinger og myter kategoriseres helt sentrale fenomener. Det skapes mening som legger fundamentale rammer både for forståelse og kontroll i en handlingssituasjon hvor distanse og kritikk er

vanskelig. For hvem vil sette innsamlingsresultatet i fare med kritiske spørsmål – dvs. ødelegge for en God Sak?

Den tyngende visshet om de gode intensjoner skaper ritualer uten dissonans. Er det mulig å tenke seg at noen annen institusjon eller organisasjon kunne fått en dag på TV hvor det som ble sagt om denne organisasjonens arbeid bare var rosenrødt og positivt? Bare Drillos før VM i USA er blitt like ensidig beskrevet. Men grunnlaget, lagets taktikk, soneforsvar, Flo-pasningen etc. møtte motforestillinger, og resultatet var målbart. Organisasjonenes *resultater* er derimot nærmest umulig å måle. Ikke bare er det uklart hva som er målet. Like problematisk er det å måle effekten av en innsats, særlig sammenliknet med hva andre kunne ha gjort. Det er oppsiktsvekkende at av 7000 presseoppslag om aksjonen høsten 1994 (ifølge Norsk Folkehjelps egen oversikt), var alle uten virkelig kritiske spørsmål. NRK blir en PR-institusjon for å skape oppslutning om et kollektivt prosjekt, som oppdrager og kultiverer.

Ritualets karakter har en innebygget sosial kontrollmekanisme: Dets hovedpersoner – de norske organisasjonene – er ekstremt synlige, og tar imot nasjonens hyllest. Mens de som muliggjør deres posisjon, mottakerne, forblir i skyggen, unntatt som kuliss for den gode handling eller som takksigere. Kritikken fra regjeringer, intellektuelle og mottakere i utviklingslandene blir fortiet. Ritualets deltakere i Norge blir slik forskånet fra informasjon som truer dets karakter som – rituale.

På ett nivå samsvarer dette med de frivillige organisasjonenes egne prosjekterfaringer i utviklingsland (mange av dem har et svært perifert forhold til landets

myndigheter, intelligensiaen, de politiske partiene, osv.). Uansett om de driver godt eller dårlig arbeid, vil deres representanter som regel bli mottatt som velgjørere; dører åpnes, velkomstaler holdes, barn og voksne klapper, ja, danser for gjestende samaritaner fra Nord. Hvem vil ikke smigre en potensiell giver? Siden disse seremonielle relasjonene gjentas og er gjennomgående bekræftende, blir det vanskelig også for aktørene selv å etablere distanse til egne roller eller å bryte ut av deres mønstre. Misjonærhøvdingen Wisløff forteller i en av sine mange bøker en historie som nok har et gammeldags preg, men som fanger en stemning, en psykologisk relasjon: I Norge kunne selv lederne av misjonen være ubetydeligheter, men når han var i Sydens land, kom kongene langveis fra og ba pent om å få hilse på ham og overrakte ham kongelige gaver.

Aksjonsdagens rolle er derfor ikke å åpne Norge for andre samfunns historier og verdier; den omskaper verden til en arena for norsk godhet. Alle samfunn trenger myter. Myten om «Den Gode Handling» er ikke nødvendig, om den enn har viktige funksjoner. Siden opinionen i giverlandene jo ikke selv har erfaring med u-landsinnsats i praksis, vil ritualene forstørre organisasjonenes betydning og suksesser «langt borte». Dette blir ikke minst viktig når de blir stadig mer avhengig av et marked der de, ifølge talsmenn for norsk misjon, oppfører seg som kannibaler overfor samme givergruppe, og hvor flere av de store organisasjonene gjennomfører stadige opinionsundersøkelser (som de vokter som bedriftshemmeligheter) for å finne ut publikums reaksjoner på markeringsframstøt.

Organisasjonenes lønn er mer penger i kassen. Men hva er prisen nordmenn betaler for disse ritualene og mytene – er det kollektivt selvbedrag? Framfor å bryte grenser er det snarere blitt et integrerende rituale, som har lukket seg omkring seg selv, som bekrefter seg selv. Gjennom ritualet forhandles identitet og selvforståelse, og dets retoriske makt skaper og gjenskaper historisk bestemte identiteter og verdensbilder av stor betydning for norske tenkemåter generelt.

I sagaen om Torstein Vikingson fortelles det om et drikkehorn som bringer lykke og glede dersom en nipper til det, men sorg, dårlig helse og ulykke hvis en tømte det. Blant organisasjonene er det en snikende følelse av at gapet mellom ritualenes hyllest og hva de faktisk oppnår, er i ferd med å bli for stort. Dilemmaer tones derfor ned, faderes holdes skjult: en selvpålagt sensur i Den Gode Saks tjeneste. Det hevdes stadig at folk kan være garantert at organisasjonene alltid når dem som har størst behov. Dette er ikke naivisme, det er løgn. Andre påstår at å støtte deres arbeid er synonymt med å støtte demokrati og utvikling. Mot denne propagandaen har bistandskritikere rett. De som tror de kan løse Afrikas og Asias problemer bedre enn de som bor der, skulle først løse våre egne – ikke minst i forhold til utviklingsland. Mot en slik bakgrunn er aksjonsdagene ikke bare et rituale, men ritualisme. Det etablerte gjenskapes, men de erklærte mål er i realiteten oppgitt – eller oppfattes som urealistiske.

Ritualet står i fare for å bli Den Gode Handling på tomgang.

Den barmhjertige samaritan – i verden

Ritualet påvirker selvsagt også hvordan politikere og medlemmer forstår organisasjonenes faktiske roller i utviklingshjelpen. Norske organisasjoner har spilt mange og mer komplekse og interessante roller enn det ritualets perspektiv fanger inn. De er Norges utstillingsvindu i mange land og i enda flere lokalsamfunn. Rundt 80 organisasjoner arbeider i ca. 100 land med midler fra den norske stat. De store organisasjonene arbeider med små og store prosjekter over hele verden (Kirkens Nødhjelp har på det meste arbeidet i 61 land). I mange land og områder er Norge Kirkens Nødhjelp, Røde Kors, Redd Barna, Norsk Folkehjelp eller Norsk Luthersk Misjonssamband. I Sylhet-området i det muslimske Bangladesh er Norge Santalmisjonen, i områder av Afghanistan Afghanistan-komiteen etc. Folk har verken hørt om Gro eller Vegard Ulvang – og heller ikke om Henrik Ibsen. Tilsammen forvalter de frivillige organisasjonene omtrent en fjerdedel av budsjettet til offentlig norsk bilateral bistand, eller vel 1,3 milliarder kroner de siste årene. I tillegg samler de inn hundrevis av millioner kroner hvert år (en del av dette legges selvsagt igjen i Norge i form av lønninger, reiser, informasjon etc.).

I mange fattige områder kan organisasjonenes innsats bety forskjellen mellom liv og død, mellom helse og sykdom, mellom analfabetisme og skolegang for titusener av mennesker. Hva organisasjonene gjør, har følgende betydning for Norges stilling i verden og for hvordan verden ser på Norge. I Norge har det vært vanlig å se på organisasjonene som kun barmhjertige samaritaner, prosjektorienterte og med marginal politisk innflytelse. De er det også, og kanskje først og fremst.

Men da er ikke alt sagt.

En mineryddereksperter fra Norsk Folkehjelp eller en slumsøster fra Frelsesarmeen kan ikke analyseres for seg. De norske frivillige organisasjonene er soldater, noen ganger i første rekke, andre ganger på flankene, i en stor og voksende hær av private utviklingsorganisasjoner, i stor grad finansiert av vestlige industristater og i voksende grad av Iran, SaudiArabia og andre arabiske oljestater. Det er titusenvis, kanskje hundretusenvis, slike organisasjoner på globalt plan. Den voldsomme veksten skyldes mange forhold, også av politisk-ideologisk karakter. Private organisasjoner ble av det «nye høyre», av Reagan og Thatcher, sett på som motstykke til den undertrykkende stat. Venstreorienterte har oppfattet dem som organisatorer av grasrota, som motkrefter til det kapitalistiske samfunns fremmedgjøring og isolasjon. Innenfor utviklingshjelpen har regjeringer sett dem som fleksible instrumenter for statspolitikk i konfliktområder, som egnet kanal for penger som har hopet seg opp innenfor stat-til-stat-kanalen, og for misjonen, interesseorganisasjoner, kvinneaktivister etc. er de en effektiv måte å spre egne oppfatninger på. Uavhengig av ulike aktørers moti-

ver, representerer de en formidabel kraft og et nytt nettverk i verdenspolitikken, fra små uformelle kvinnegrupper i fjellene i Nepal til store verdensomspennende organisasjoner som Ford Foundation i USA, og med et utall av internasjonale lobby-organisasjoner.

Utenlandske organisasjoner blir møtt med skepsis i mange u-land. Organisasjonene ble jo sentrale aktører i utviklingshjelpen midt under den kalde krigen, først og fremst fordi regjeringer i industrilandene ville det (det er mer velkjent at misjonsorganisasjonenes historie er en historie i stor grad som kolonimaktens støttespillere). Det var USA's regjering som i begynnelsen av 1960-årene mobiliserte andre OECD-land til å bruke frivillige og private organisasjoner: de kunne styrke oppslutningen om bistanden i givernasjonene og de kunne være nyttige redskaper i bestemte politiske situasjoner. Til Asia kom de vestlige organisasjoner som i dag er av de mest aktive i bistanden som propagandister for USA's krig i Korea og Vietnam. Afrika fikk en av sine første erfaringer med frivillige organisasjoner i bistand under Suez-krisen i 1956. Da stoppet president Eisenhower CARE's matvareutdelingsprogram i Egypt, for å tvinge president Nasser til ettergivenhet overfor Vestmaktene. I 1969 sendte president Nixon Nelson Rockefeller på oppdrag til Latin-Amerika: Han konkluderte at den katolske kirken ikke lenger var noen alliert, noe som særlig skyldtes frigjøringsteologien. For å motvirke dette støttet USA konservative, protestantiske kirker og grupper, også i Sørøst-Asia og Sør-Afrika. Under Carter fikk også høyreorienterte religiøse sekter dollar, og samtidig ble det gitt aktiv støtte til menneskerettighetsgrupper.

Siden har den amerikanske regjering brukt frivillige organisasjoner, både amerikanske, lokale kirker og norske organisasjoner for å fremme sine utenrikspolitiske mål (USAID, det amerikanske «NORAD», er de siste årene blitt en like viktig bidragsyter til Norsk Folkehjelp som NORAD). Dette er ikke mer overraskende enn at Sovjetunionen støttet opp om sine organisasjoner, de muslimske landene sine, osv. Organisasjoner som får penger fra stormakter kan selvsagt gjennomføre gode prosjekter, men de er ikke lenger barmhjertige samaritaner. De er *politiske aktører* eller *politiske brikker*.

Organisasjoner kan også bli sentrale spillere i mer lokale politiske spill. De har penger og kunnskap, og dermed potensiell makt. Nødhjelpsoperasjoner demonstrerer medmenneskelighet, men kan samtidig være maktens innpakning; og gavene kan være maktens vektlodd. En del av de politiske og etnisk-nasjonale organisasjonene i Afrika og Asia kan føre sin opprinnelse tilbake til rollen som «selvhjelpsorganisasjon», som samarbeidspartner til en europeisk frivillig hjelpeorganisasjon. Politiske kamporganisasjoner med næringsvett har etablert humanitære organisasjoner, for å bli akseptert som kanal for givermiljøet. I nødhjelpssituasjoner kan lokale organisasjoner styrke sin politiske posisjon radikalt. Når mat er det knappeste gode, får den som deler den ut makt. I Goma-leiren i Zaire er vanlig folk reddet, men slakterne av Rwanda har også fått et fristed til å omgruppere seg, bl.a. ved hjelp av Røde Kors, i Somalia betalte organisasjonene lokale krigsherrer for å kunne distribuere mat til døende. I Afghanistan og i Bangladesh og i alle land er aldri spørsmålet kun hvordan kata-

strofers konsekvenser skal reduseres, men også hvilke organisasjoner som erobrer rollen som reddende engel. Nødhjelp foregår – enten en vil det eller ikke – i en slik virkelig verden, og ikke i Kardemomme By, hvor de største skurkene stjeler pølser og ikke liker å vaske seg, og hvor makthaverne er godslige politimester Bastianer.

De private bistandsorganisasjonene oppfattes også som en ideologisk og institusjonell *spydspiss i en revolusjonær prosess* – de bærer det «sivile samfunns» verdier, demokrati og pluralisme fra Vesten til verden. Internasjonalt snakkes det om en ny utviklingsmodell: Det foregår en fundamental omdefinering av forholdet mellom stat og samfunn eller stat og marked på globalt plan; en organisasjonsrevolusjon pågår som i betydning blir sammenliknet med nasjonalstatens framvekst i forrige århundre. I den grad historien er slutt, dvs. at *utopien er her*, som rådgiver Francis Fukuyama i det amerikanske utenriksdepartement, sier, at menneskehetens ideologiske utvikling har nådd sitt sluttpunkt og menneskeheten sin endestasjon i form av det liberal-kapitalistiske samfunn, at modernitet er å innse at rammene for samfunnets utvikling er lagt, ja, så er organisasjonene denne utopiens, denne modernitetens herolder i andre samfunn. I et langt historisk perspektiv er det de som bringer modellens språk, normsett og ideologi – gjennom en felles bistandsretorikk – til selv de fjerneste avkroker i jakten på å utvikle de fattigste blant de fattige. De kan sees på som det triumferende Vestens *folkelige* sendemenn. Andre mener at organisasjonene bare fyller det utvidede rommet skapt av Verdensbankens politikk for strukturtilpasning. I Afrika skjer stateres kollaps sammen med vekst i de frivillige organisasjo-

nene, og i noen områder har de i virkeligheten overtatt staters rolle. Eller med andre ord: Selv om de kan kritisere Verdensbankens strategi som en teologi uten etikk, er de som parasitter i dens kjølvann: Verdensbankens strukturtilpasning tar livet av fattigfolk. Mens organisasjonene forretter ved begravelsen.

Organisasjonene er blitt sentrale aktører i en ny, men gammel strid: Den tusen år gamle motsetningen mellom *islam* og *kristendom*. Den kalde krigens konfliktmønster framtrer nå som en parentes i historiens lange løp. NATO har erklært fundamentalistisk islam som en hovedfiende. Mange i den islamske verden mener at Vesten har innledet et nytt korstog, og viser til Kashmir, Bosnia og Algerie. Mange av de viktigste frivillige organisasjonene i vestlig bistand er misjonsorganisasjoner eller kristne organisasjoner. Den norske staten har støttet lutherske misjonsorganisasjoner i en rekke islamske og ikke-protestantiske kristne land med hundrevis av millioner kroner. Aldri har de norske misjonsorganisasjonene hatt flere og større misjonsfelter enn under bistandsepoken, i stor grad finansiert av den norske stat. Omtrent 40 prosent av NORADs midler går til kristne Norges organisasjoner. Internasjonalt er tallet på protestantiske misjonærer blitt mer enn tredoblet siden 1900. I den grad religiøse motsetningsforhold vil dominere, vil også sekulære, norske organisasjoner bli oppfattet som representanter for en kristen sivilisasjon. I Bangladesh, for eksempel, snakkes det om en egen skandinavisk, ideologisk imperialisme.

Mens ritualet, i samsvar med dets bærende bilde og kontrast, har satt kameraøyet på bistandsarbeideren som

den barmhjertige samaritan i møte med de hjelpetrengende, tørkerammede og fattige kvinnene, har Norge – gjennom de frivillige organisasjonene – satt «evige» politiske og ideologiske spor for eksempel på Afrikas horn, men uten å være klar over det. Ritualets retoriske dominans og identitetskapende rolle har for eksempel skyggelagt at a) Kirkens Nødhjelp gjennom hele 1980-tallet og fram til 1991 spilte en viktig rolle i delingen av den «kristne bastion» på Afrikas horn, det koptisk-ortodokse Etiopia, og i opprettelsen av det selvstendige Eritrea og at b) Norsk Luthersk Misjonssamband, fra 1948, og senere Kirkens Nødhjelp (fra midten av 1980-tallet) har spilt nøkkelroller i oppbyggingen av en sterk luthersk minoritetskirke i Etiopia, Mekane Yesus-kirken, med norske bistandspenger.

Eksempel 1: Under krigen på Afrikas horn ledet Kirkens Nødhjelp en giversammenslutning, Emergency Relief Desk (ERD). Den etiopiske regjeringen hindret utdeling av mat til områder av Eritrea og Tigray som var på geriljaens hender. For å lindre sultkatastrofen i området ble mat sendt over grensen fra Sudan, direkte til geriljaorganisasjonene eller til deres humanitære arm, i det nøytrale bistandsspråk kalt «implementerende organisasjoner». Kirkens Nødhjelp var krumtappen i dette arbeidet som reddet kanskje hundretusener av mennesker. Samtidig konverterte deres lokale partnere matvarestøtten til politisk kapital. Titalls millioner av kroner ble gitt, i perioder, nærmest uten kontroll. Giverne hadde verken muligheter eller vilje til å sjekke hva alle pengene ble brukt til. Norge støttet disse tvers-ogrensene operasjonene inn i Eritrea og Tigray med vel

en halv milliard kroner. Ved slutten av krigen var ERDs årlige budsjett på vel en milliard kroner! Støtten var med på å legge grunnlaget for Eritreas seier og, særlig i og med at USA begynte å bruke Kirkens Nødhjelp og ERD som kanal, for at tigreeerne inntok Addis Ababa ved Mengistus fall. Det storpolitiske kart i et av verdens strategisk viktige områder ble altså endret, ikke minst takket være Kirkens Nødhjelps svært effektive og vel-drevne konsortium. Kirkens Nødhjelp, og gjennom dem den norske stat, var aktører i en nødhjelpsaksjon de selv neppe overskuet den politiske rekkevidden av.

Eksempel 2: Den etiopisk evangeliske kirke, Mekane Yesus, med Norge som en av de aller viktigste utenlandske bidragsytere, hadde i 1967 knapt 60 000 medlemmer, i 1980 ca 500 000 og i dag vel en million. Etiopia var et kristent land lenge før Olav den hellige og slaget på Stiklestad. Den koptisk-ortodokse kirke er blitt oppfattet som et sinnbilde på Etiopa, kjernen i dets tradisjon og kultur, med 25 000 kirker og nærmere 300 000 prester. Som Mekkas nabo har Etiopia vært utsatt for stadige islamiseringsforsøk. På 1500-tallet var Etiopia på nippet til å få muslimsk ledelse, og siden da er landet blitt oppfattet som en kristen bastion mot islams spredning i det indre av Afrika. Andre kristne retninger har i årenes løp forsøkt å reformere kirken eller spre sin versjon av Bibelen; på 1600-tallet ble jesuitter utvist fra Etiopia og pavekirken utestengt for flere hundreår fordi de gikk for fort frem med sitt evangeliske budskap.

De norske lutheranernes innsats har vært vellykket. De hadde keiser Haile Selassies velsignelse og støtte fra

første stund. Antakeligvis trengte han en motvekt til den sterke makten til den ortodokse kirke – og lot dem arbeide blant de «unådde» i Sørvest-Etiopia. Tidlig kom NLM i gang med utviklingsprosjekt, og siden 1963 og fram til i dag har NORAD støttet deres helseprosjekter med mange titalls millioner kroner. Sykehuset i Yirgalem, et prosjekt i samarbeid med myndighetene og hvor kong Olav la ned grunnsteinen i 1966, er på mange måter et mønsterprosjekt. NLMs viktigste mål har selv sagt vært misjonering og å påvirke Mekane Yesus-kirkens trosoppfatninger, liturgi, forhold til Lutherske Verdensforbund eller Kirkenes Verdensråd (som NLM av religiøse grunner er motstander av) etc. I områder av Etiopia er kirken nærmest et barn av Norsk Luthersk Misjonssamband. Etter at Kirkens Nødhjelp for fullt startet opp sin virksomhet i landet i løpet av 1970-tallet, og særlig gjennom KNs sterkere vektlegging av samarbeid med kirkepartnere fra siste halvdel av 1980-tallet, har den norske støtten fått enda større betydning. Kirkens Nødhjelp har på sin side ment at kirken burde arbeide innenfor økumeniske sammenslutninger, utnevne prester og gjerne også kvinnelige prester.

Norsk religionsstrid er dermed blitt part i en etiopisk religionsstrid – til dels finansiert av norske skattebetalere, med bakgrunn i statlige retningslinjer som insisterer på at norsk bistand fremmer nøytrale og universelle verdier.

Disse eksemplene kan vise at organisasjonene har andre roller og muligheter enn dominerende retorikk tilsier og ritualet forteller.

Norge som humanitær stormakt

Norge har tatt mål av seg til å bli en humanitær stormakt – i menneskerettighetsspørsmål og konfliktløsning – særlig ved hjelp av de frivillige organisasjonene. Norge var verdensmester i misjon. Ikke noe folk har i forhold til folketallet sendt ut så mange i Paulus' fotspor. Norge ligger på verdenstoppen i bistand. Nå skal Norge bli av de beste på en ny global arena.

I hvilken grad er dette et realistisk mål, og hva er politikkenes forutsetninger? Skal organisasjonene bevisst omdannes fra frivillige hjelpeorganisasjoner til å bli UDs utsendte i konfliktområder over hele verden – en slags folkelige diplomater på statslønn?

Et langt historisk perspektiv er skiftet i utenrikspolitikken radikalt: Norge utvikler nå en politikk for konfliktløsning i Sudan, på Afrikas horn, i Guatemala, El Salvador, Midt-Østen, for utviklingen av Kenya etc. De første årene etter 1905 – etter at europeiske stater i århundrer hadde ført utenrikspolitik i Asia, Afrika og Latin Amerika – var de fleste norske politikere enige med Bjørnson: Den beste utenrikspolitikken var «ingen Udenrikspolitik at have», og om den skulle bygges opp, skulle den begrenses til å verne om skipsfart og handel. Riktignok oppfattet norske politikere Norge som en

modell for Europa allerede på begynnelsen av dette århundret, men ingen foreslo at den skulle spres av norske utviklingsdiplomater til Belgia eller Spania. Nå – i 1990-årene – tar det norske utenriksdepartement politiske initiativer for realisering av menneskerettigheter og løsning av borgerkriger på alle kontinenter, unntatt Australia. Avslutningen av den kalde krigen har gitt land som Norge et større spillerom. Konflikter sees ikke lenger i et Øst-Vest-perspektiv. Washington og Moskva følger ikke lenger med falkeblikk hva folk på Victoria terrasse bedriver, og er mindre interessert i u-land generelt. I dette tomrommet kan Norge, som et lite land, uten kolonial fortid, og med få økonomiske interesser i mange områder, og med en tillit som et velmenende, humanistisk land som er få andre stater forunt, spille en mer aktiv rolle.

Den nye politikken er blitt iverksatt i løpet av noen få år – tilsynelatende med bred støtte, men nærmest uten offentlig diskusjon. Det kan ikke være tvil om at politikken har brakt resultater (eks: Midt-Østen og kanskje Guatemala – i det lange løp). Men det er for tidlig å karakterisere selve den politiske linjen som en suksess for norsk utenrikspolitik. Hva om politikken – selv om den i enkelte tilfeller har vist seg effektiv – hviler på et oppblåst selvbilde og urealistiske forestillinger om organisasjonene?

For det første: Selv om nordmenn er opptatt av utviklingshjelp, spiller den svært liten rolle i forhold til verdenshandelen og andre økonomiske prosesser. Av den totale bistanden i verden står Norge for bare to prosent. Det er følgelig lettere å bli betydningsfull i Norge

som forvalter av disse pengene enn ute i verden. For det andre: Mens det på den ene siden er et fortrinn at norske interesser i mange såkalte utviklingsland ikke er knyttet opp til militære eller økonomiske interesser, slik tilfellet er for USA og EU, svekker det selvsagt Norges pressmidler. Kanonbåter har mer diplomatisk tyngde enn strikkede ullstrømper. For det tredje: Kunnskapen om selv sentrale områder og land som Midt-Østen, Guatemala og Kenya er begrenset. Utenriksdepartementet har ikke kapasitet til å bygge opp noen virkelig ekspertise, og forskningsmiljøet er som regel altfor svakt og personavhengig, og som regel lite opptatt av å fungere som rådgivere for norsk utenrikspolitikk.

Norge har særlig to tangenter å spille på: sitt relativt gode rykte og de frivillige hjelpeorganisasjonene. På det siste området er Norge en stormakt, selv om betydningen nok er mindre enn mange gjerne vil tro. De omfatter organisasjoner en ikke umiddelbart forbinder med politikk i andre land; Norges Idrettsforbund, Norges Lærerlag, Norges Husmorforbund og Mary's Venner. Flere av de store organisasjonene, som Kirkens Nødhjelp, Norsk Folkehjelp, Norges Flyktningeråd og Røde Kors (den siste av de «fem store», Redd Barna, har vært mer skeptisk til denne nye rollen) er blitt stadig viktigere som politiske kontraktører for norsk utenrikspolitikk.

Hva er organisasjonenes potensiale i denne sammenhengen? De besitter ofte kunnskap om land og regioner som UD ikke har. Ikke sjelden har de et stort kontaktnett. Og ikke minst: De kan lettere gå inn i nye land og konfliktsituasjoner enn den norske staten selv både kan og vil. Og de er langt billigere som flaggbærere, fordi

deres innsats kan være av mer midlertidig karakter. Organisasjonene representerer en form for magi i utenrikspolitikken. De kan bli brukt som kanaler i områder der staten også av diplomatiske grunner ikke kan agere direkte, som når det gjaldt nødhjelpen til Eritrea og Tigray under krigen på Afrikas horn. Den etiopiske regjering, som Norge anerkjente diplomatisk, oppfattet de store matforsendelsene til de geriljakontrollerte områdene som et brudd på prinsippet om staters territoriale integritet. Mengistu truet jo med å bombe disse transportene som til dels var betalt av den norske regjering. De blir også brukt som kanaler for å støtte ulike menneskerettighetsinitiativ som Norge mener vil fremme lands demokratiske utvikling, men som UD, av diplomatiske grunner, ikke kan gjøre åpent. Ofte arbeider de også i områder hvor Norge ikke har ambassader og representanter for frivillige, ikke-statlige organisasjoner i Norge blir utnevnt som den norske stats konsulter i flere land. Enn videre: Rundt norske organisasjoners prosjekter – med norske flagg og samarbeidsprosjekter, som «Norwegian Aid» i det gamle Jugoslavia – kan Norge profileres internasjonalt og regjeringen nasjonalt.

Organisasjonene har flere parallelle funksjoner: De kan brukes for å vise at noe gjøres overfor opinionspress i Norge, i situasjoner hvor regjeringen vil utsette eller unnsnippe vanskelige politisk-diplomatiske avgjørelser. De kan også fungere som en kanal i områder hvor staten kan ta risiko uten å sitte igjen med svarteper; dersom det går bra kan regjeringen ta æren, går det dårlig, kan organisasjonene få skylda.

Problemet er organisasjonenes to ansikter. Det som gjør dem nyttige for UD, er den relative tilliten organisasjonene ofte har i mottakerlandet. Men denne tilliten er bygget opp over tid, gjennom bistand, og nettopp ved ikke å være andre staters agenter. Dersom flere og flere reiser ut på oppdrag av UD, gjennomfører prosjekter initiert av UD, har folk lønnet direkte av UD osv., vil bildet av organisasjonene som nøytrale velgjørere ikke lenger kunne opprettholdes. Et fundamentalt trekk ved deres internasjonale profil endres, og ikke bare for dem som faktisk arbeider for UD, men for alle. Norske organisasjoner har gjennomgående vært oppfattet og har oppfattet seg selv som humanitære og politisk uavhengige organisasjoner. En historie jeg har hørt kan belyse problemet fra en annen synsvinkel: I Øst-Sudan, på grensen mot Eritrea/Etiopia, var guvernøren bekymret over hva de mange private hjelpeorganisasjonene drev med, hva som var deres skjulte politiske agendaer, osv. Da han på spørsmål om hva en spesielt aktiv organisasjon drev med, og fikk som svar at «Den er norsk», sa han: «Da er det ikke noe problem». Underforstått: Den var der for å drive humanitær virksomhet, og hadde ikke noe skjult politisk oppdrag. Kanskje historien ikke er sann, men innholdet samsvarer, tror jeg, med manges erfaringer: De er blitt oppfattet som representanter for en sivilisasjon, men ikke så ofte som en stats politiske agenter. Stormaktenes organisasjoner oppfattes derimot ofte som fleksible redskap for fremmede staters interesser – med god grunn.

Denne nye politikken representerer også et linjeskifte i et kortere perspektiv. Da Norsk Utviklingshjelp

ble opprettet i 1962, understreket utenriksminister Halvard Lange at organisasjonenes tiltak ikke skulle ha som formål å fremme et spesielt politisk eller religiøst syn. Da var det utenkelig at regjering og storting skulle vurdere de norske private organisasjoner som viktige innenrikspolitiske aktører i andre stater. Bistand skulle gis til de nye statsdannelsene og FN, og støtte opp om de nye ledernes forsøk på statsbygging og økonomisk vekst i tråd med den dominerende moderniseringsstrategien. 1960-tallets bistandstenkning hadde ingen plass for ideer om de private organisasjoner som undertrykte folkegruppers advokater, eller som aktører som skulle styrke det «sivile samfunn» vis-à-vis lokale statssystemer, og aller minst – på vegne av den norske regjering.

På 1980-tallet la Stortinget opp en bistandsstrategi hvor organisasjonenes arbeid skulle rettes inn mot bestemte målgrupper i samfunnet. De ble i økende grad oppfattet som et alternativ til stat-til-stat bistand. Organisasjonene kunne utføre utviklingsoppgaver i sektorer som kanskje ikke var prioritert av mottakerlandets regjering, men av den norske. Men samtidig opprettholdt NORAD kravet om nøytralitet og understreket behovet for organisasjonenes autonomi i forhold til NORAD. Det er først i de aller seneste årene at UD direkte har kontraktert norske organisasjoner for å iverksette rene UD-framstøt. Dette skaper åpenbare problemer både i statens håndtering av organisasjonene, og i organisasjonenes virkemåte: Ofte opererer UD og NORAD i samme område, med de samme organisasjonene. Organisasjonene må følgelig i visse situasjoner, hvis de skal følge statens retningslinjer, anta den splitte-

de identiteten til Dr. Jekyll og Mr. Hyde; den ene dagen uavhengige frivillige organisasjoner og nøytrale utviklingsarbeidere, den andre dagen UD's forlengede arm som aktører på vegne av den norske stats utenrikspolitikk.

Hvilken posisjon vil slike organisasjoner få etter en stund – som frivillige organisasjoner, eller som «non-governmental organisations», som de kalles på engelsk – ikke bare i mottakerlandene men også i Norge? Og når KN-folk forhandler, betalt av UD, i konflikter på Afrikas horn, hvor er den parlamentariske kontroll? Hvem er de ansvarlige overfor – UD, egen organisasjon, mottakerne? Hvis de lykkes – eller feiler – i sitt viktige arbeid, hvem har det politiske ansvaret? Er utenrikspolitikken blitt privatisert eller demokratisert – og bør monopolet til karrièrediplomatene brytes på denne måten?

Folk, særlig i utviklingslandene, vil uansett spørre: Den barmhjertige samaritan – var det bare en fasade, en kamuflasje for norske utenrikspolitiske interesser?

Den norske stat som påvirkningsagent i andre land

Den norske staten har mer erfaring i å forme organisasjonslandskapet i andre samfunn enn i å bruke norske organisasjoner som redskaper i utenrikspolitikken. I 17 år, siden 1978, har nemlig NORAD gitt støtte direkte til lokale frivillige eller private organisasjoner i Norges hovedsamarbeidsland. I 1981 var den totale bevilgningen bare vel 1,5 millioner. I 1993 ga Norge omtrent 150 millioner i slik støtte. Det som startet beskjedent i 1979, men som da uttrykte en viktig dreining i norsk politikk, er i løpet av et tiår blitt en sentral del av Norges internasjonale profil i våre hovedsamarbeidsland. Norge gir i dag slik støtte til flere hundre organisasjoner.

Det er mange årsaker til at denne politikken oppsto. Den ble ikke utformet som et svar på krav fra «mottakerne» – regjeringer, nasjonalforsamlinger eller tradisjonelle velferdsorganisasjoner. Politikken var i stor grad en giverstat-oppfinnelse. Dels skulle politikken gjøre det mulig å nå mottakergrupper som staten i landene ikke selv kunne eller ville nå. Dels skulle politikken gi den norske bistanden en alternativ kontaktflate i samfunnene. Og ikke minst: Det var en effektiv måte å løse givernes pipe-line problemer på i stat-til-stat-bistanden. I en situasjon da bistandsbudsjettene økte mens mot-

takerstaten ikke klarte å ta unna, var lokale organisasjoner svært velegnet som alternativ kanal.

Ofte sies det: «Vi er oss selv nok». Kanskje det, men vi vil at også andre skal bli som oss. Norges direkte støtte går til organisasjoner som den norske staten selv velger ut. Mange samfunnsorganisasjonsforhold er ved selektiv økonomisk og politisk støtte blitt bevisst påvirket, på siden av disse statenes politiske arena og prosesser. Ikke bare det: Norge har i praksis insistert på at den norske statsrepresentanter (som har diplomatisk immunitet i disse landene og ikke står til ansvar for noen velgere der) vet bedre enn landets egne myndigheter hvordan deres «sivile samfunn» skal utvikles. Dersom regjeringene i landene har kritisert Norge, eller antydnet at politikken strider mot internasjonale konvensjoner, har norske representanter generelt avvist kritikken som utilbørlig eller uttrykk for gale motiver. Det var for eksempel tilfellet i Kenya på 1980-tallet, før Kenya ba Norge og NORAD å reise.

En slik mer intervensjonistisk politikk innebærer å påta seg større ansvar. Hva det krevde av innsikt ble imidlertid ikke viet oppmerksomhet av storting eller regjering, fordi politikken ble oppfattet som såre liketil: Det var jo bare å støtte de organisasjonene og de personene i de ulike organisasjonene som målbar verdiene nedfelt i norsk bistandspolitik. Organisasjoner ble følgelig utviklet til viktige nasjonale aktører – i givernes bilde – og med penger fra utenlandske regjeringer. Lokale organisasjoner oppsto snart som paddehatter etter regn. Noen hadde en tradisjon i samfunnet og representerte eksisterende sosiale grupperinger i sam-

funnet, men svært mange var rent opportunistiske foretak: De danset etter lyden av nye og svært skiftende slagord i bistanden. Fordi mange av disse organisasjonene er helt avhengig av støtte utenfra, vil de ta enda mindre til motmæle overfor giveren enn stater og statsadministrasjoner, som sjelden er like bistandsavhengige. Støtteformen ble slik svært velegnet som kanal for innflytelse og ikke minst – som bekræftelse av egne verdier.

Den norske politikken har selvsagt ikke vært begrunnet ut fra et uttrykt ønske om norsk påvirkning i og for seg. Den har vært begrunnet ideelt – ut fra norske oppfatninger av hva som tjener mottakersamfunnet og organisasjonssamfunnet, og behovet for pluralisme, et sterkt «sivilt samfunn» etc. Men i hvilken grad er en stat, og statsansatte diplomater, naturlig som organisasjoners partnere? Den norske staten har utviklet et system hvor representantene for det norske statsapparatet, som på den ene siden er en del av det internasjonale statssystemet og dermed skåler med ministre den ene dagen, neste dag er gitt i oppdrag – ikke å bruke lokale organisasjoner som instrumenter for å fremme egne interesser slik stormakter alltid har gjort – men å opptre som de nasjonale frivillige organisasjonenes læremester, inspirator og støttespiller – i organisasjonsbygging.

Det mest interessante ved den norske statens politikk i en historisk-politisk sammenheng er ikke at den eksisterer, men at den ikke er blitt diskutert. Fra å være en stat nærmest uten utenrikspolitikk selv for sine nærområder inntil 2. verdenskrig har Norge i løpet av noen par tiår ikke bare utformet en politikk for utvikling av alle utviklingsland, men også en politikk for utvikling

av organisasjonslivet i en rekke land, og hvor de norske representantene arbeider bevisst som påvirkningsagenter, ikke for å fremme norske interesser, men den Gode Sak. En presis og nøytral betegnelse kan være ideologisk statsimperialisme, hvis en med imperialismen mener det samme som franske politikere og norske intellektuelle når de snakker om amerikansk kulturimperialisme. Den norske staten har i snart to tiår drevet institusjonsbygging i andre land, i samsvar med norske herskende ideer (vedtatt i Stortinget), samtidig som det norske folk internasjonalt har gjort seg bemerket som motstandere av overnasjonalitet og sterke tilhengere av selvråderett ved to ganger å ha stemt nei til EU. Norge er ikke på jakt etter kolonier eller å utnytte andres ressurser, slik imperialismen er definert i norske ordbøker, men søker de gode organisasjonene som kan fremme norske ideologiske og politiske målsettinger.

Norsk offentlighet har overhodet ikke vært opptatt av ordningens prinsipielle sider, men av om den norske staten støtter de riktige meningsfellene. Det er med andre ord snakk om en påvirkningspolitikk som har hatt taus men full oppslutning, fra *Klassekampen* til *Vårt Land*, fra intellektuelle til politiske grupperinger som er raskt ute med å kritisere andre lands maktpolitikk. Den har ikke vekket begeistring. Heller ikke kritikk. Den er blitt møtt med et skuldertrekk: Den er rett og slett blitt oppfattet som naturlig – i Norge.

For å tydeliggjøre politikken sine prinsipielle sider: Tenk om den iranske ambassaden i Oslo etablerte et kontor for aktiv økonomisk støtte til norske fiskeriorganisasjoner som følte seg overkjørt av regjeringen i fiskeripoli-

tikken, eller til islamske grupper som utfordret den norske regjeringen under slagord som pluralisme, sivilt samfunn, minoriteters rettigheter osv. Eller tenk om den svenske ambassaden i Oslo hadde begynt å dele ut titalls millioner pr. år til et visst knippe av organisasjoner i Norge som *de* ønsket å støtte, fordi *de* mente dette var viktig for utviklingen av det norske «sivile samfunn», uten nødvendigvis å informere den norske regjeringen og noen ganger bevisst unnlate å informere den norske regjering. Disse organisasjonene kunne være ledet av både utlendinger eller «lokale», dvs. av nordmenn. Målet hadde vært å hjelpe marginaliserte nordmenn til å kjempe for sine rettigheter, gjerne mot staten og det offentlige, og fortrinnsvis i samarbeid med andre organisasjoner. Disse ambassadene hadde også en egen stilling med «priv.org-ansvarlig», hvor vedkommende hadde hovedansvar for å følge opp disse organisasjonene, passe på at de overholdt avtalene med Teheran eller Stockholm, rapporterte skikkelig til ambassaden osv. Selve tanken er absurd. Den iranske ambassadøren og saksbehandleren ville blitt utvist før en krone eller en dollar var utbetalt. Og svenskevitene ville antatt en mer alvorlig karakter.

På ett viktig område er forskjellen mellom norsk politikk og gammeldags imperialismen hårfin: egen oppfatning av ens rett til innblanding. Eller mer presist: Spørsmålet om Englands rett til å bestemme styresett i Øst-Afrika ble mer debattert i det britiske Underhuset enn Norges rett til å påvirke organisasjonssamfunn i de samme landene er blitt i det norske storting. Norske stortingsmeldinger har ikke engang brydd seg om å nev-

ne enn si drøfte problematikken. På samme måte som imperialismen mange steder førte til forbedringer har også bistand gjort det – og kanskje ikke minst – gjennom NORAD's støtte til lokale frivillige organisasjoner. Noen vil hevde at denne politikken er framtidsrettet og moderne, at praksisen overskrider statssystemtankegangen etablert ved Westfaler-freden i 1648, at den så å si representerer et av mange eksempler på at «nasjonalstaten» som organisasjonsform er foreldet, at nye lojalitetsbånd utvikles, at andre verdifellesskap enn stater oppstår osv. Men i så fall bør det norske folk og det norske utenriksdepartement invitere andre lands ambassader til å opptre på samme måte i Norge. Eller er det en politikk som skal begrenses til u-land? Og i så fall: Hva er det som gjør at vi oppfatter en slik politikk som helt problemfri?

Hjelperollen under press

Jeg er ikke her opptatt av hvilken *effekt* bistanden har hatt. Noen hevder at den er feilslått, og viser til Afrika, der de mener alt er gått fra vondt til verre. Andre viser til asiatiske land, som nå er i ferd med å bli nye sentra i verdenshandelen, land som ble hjulpet i gang av amerikansk bistand (slik Norge ble) som et våpen i den kalde krigen, og at nettopp deres suksess, som truer Den Gamle Verdens posisjon, gjør at en ny Marshall-plan til utviklingsland ikke blir gitt.

Vi vet ennå for lite til å vurdere bistandens historiske betydning. Det som derimot kan sies med sikkerhet, er at tidspunktet for bistandens etablering og den form for universalisme som ga utviklingshjelpen dens primærlegitimitet, fundamentalt har preget institusjonaliseringen av de frivillige organisasjonenes roller vis-à-vis mottakerne. Bistanden som prosjekt er dermed av stor idéhistorisk betydning: Ikke bare kan de idéene den har målbåret brukes som et speil for å få fatt på sentrale oppfatninger om utvikling og samfunn i norsk etterkrigstid, men hvordan bistanden håndteres av organisasjoner og offentlige ritualer får også viktige følger for hvordan nordmenn generelt vil tenke omkring fundamentale spørsmål som utvikling, historiens gang, verdi-

ers status, osv. Bistandens rolle og organisering blir påvirket av fundamentale endringsprosesser, som dels gjør etablerte arbeidsmåter foreldet, og som dels skaper nye muligheter.

Bistanden ble institusjonalisert på en tid da utvikling ble oppfattet som en lineær og naturlig prosess. Den universelle historiens gang ble delt inn i stadier, og enkelte land befant seg på et høyere nivå enn andre (noen mente at alle samfunn måtte gjennomgå den samme utviklingsprosessen, mens andre mente at det var mulig å hoppe over noen trinn. Dette var den sentrale debatt både innen vestlig-kapitalistisk utviklingsteori og i marxistiske kretser på 1950- og 1960-tallet). Oppfatningen av verden som én universell sivilisasjon var felles, og skapte enighet om bistandens første slagord: «know how – show how». Vesten representerte alle lands fremtid, ikke fordi de valgte slik, men fordi Historiens retning var gitt. Bistanden satt så å si med fremtidens nøkkel i sitt knippe. Spørsmålet var kun hvilken vestlig modell som skulle vises fram – den kapitalistiske eller den sosialistiske. I koloniene gikk folk til krig for å få tilgang til Vestens modernitet, i den ene eller andre utgaven. Nå taler Vesten for første gang siden 1917 med én stemme. Den bipolare verden finnes ikke mer. I mange utviklingsland oppfattes de vestlige frivillige organisasjoners inntog som surfing i kjølvannet av markedsliberalismens triumf. De bringer vestlige modeller på sine skuldre til de fjerneste avkroker, og mottakernes språk og kategoriseringer av verden endres. Når NORAD i 1994, for første gang, erklærer at de norske frivillige organisasjonene er budbringere av universelle

verdier, tydeliggjør det en begrepsmessig kontinuitet i givernes tenkning, men det avspeiler også Vestens triumf og vestlige staters grunnleggende enighet om utviklingsveier på begynnelsen av 1990-tallet.

Samtidig øker motstanden mot Vestens utviklingsveier i mange land – ikke minst hvor Norge driver bistand, som Pakistan, Bangladesh, Sudan, Tanzania, osv. Også i Afrika, der kritikken av Vesten i flere tiår ble fremmet i et vestlig språk (marxisme eller avhengighetsteori), leter intellektuelle nå etter afrikanske veier til utvikling. I Vesten snakker sentrale intellektuelle om at hovedkonflikten går mellom det kristne Vest og det islamske øst, og i USA vil deler av det kristne høyre at utviklingshjelpen skal flyttes direkte under utenriksdepartementet og styres av kristen strategi. Det er definitivt: Religiøs fundamentalisme og etniske lojaliteter ble ikke overvunnet av historiens gang. Det er gjenoppstått ideologiske retninger som de fleste utviklingsteorier på 1950- og 1960-tallet allerede så på vei til historiens avfalls plass. Det er med andre ord ikke bare å «vite» og så «vise», og så vil alle overta «våre» verdier om det gode liv. Nå føres det jo krig for å hindre at Vestens ideer får innpass. Derfor kan ikke lenger den «hjelpetrengende» oppfattes som lik oss selv eller som en som med mer hjelp og opplysning vil bli lik oss selv. Muslimenes paradiset er jo ikke jødernes eller de kristnes, og de vil heller aldri bli identiske, slik Hallesbys helvete heller ikke var Schjelderups.

Samtidig utvikles i hvert fall konturene av en global landsby. I stor grad er det imidlertid fortsatt en enveis-kommunikasjon med hensyn til verdihierarki og sam-

funnsoppfatninger – fra Hollywood til afrikanske landsbyer og fra de vestlige givernasjonene til bangladeshiske utkantområder. Og uansett hvor global landsbyen måtte være – innbyggerne i den forstår jo hverandre ikke. USA har symbolisert Djevelen for det iraniske presteskap og Khomeini middelalderen for mange i Vesten. I 1994 erklærte algirske fundamentalister Frankrike krig, alt mens franske intellektuelle må føre kamp om slørets plass i parisiske skoler, og i 1995 avviser regjeringen muslimsk skole i Oslo av hensyn til integreringen i samfunnet, mens staten finansierer norske, lutherske misjonsorganisasjoner i muslimske land. Mens kommunikasjonsproblemene på viktige områder synes å øke, blir det samtidig stadig tydeligere at både miljø- og fattigdomsproblemer er globale problemer, og krever globale løsninger.

Parallelt gjennomlever Vesten selv en modernitetskrise i skyggen av overoptimismen etter Murens fall – en overgangsfase mellom det gamle og det som ennå ikke har sett dagens lys. Hva er egentlig utviklingens mål? Er Vestens modell bærekraftig? Er utopien her? Slike spørsmål stilles nå.

Hvis de har rett som sier at kloden ikke tåler at alle følger i Vestens fotspor – dvs. at hvis utopien er nå, så til helvete med utopien – er det jo Vesten, eller vi, som representerer utviklingsproblemet. En bistand gjennom verdiorienterte frivillige organisasjoner som hele tiden tjener til å bekrefte vår modell – at én sivilisasjons overlegne erfaring er synonym med menneskehetens felles erfaring – snevrer ikke det inn handlingsfeltet?

Organisasjonene har de siste årene formulert nye

mål: Det snakkes om «partnerskap» og mer «likhet» i samarbeidsrelasjonene. Foreløpig er de er i stor grad nye ord på gammel praksis, selv om både organisasjoner og NORAD har arbeidet for å gi ordene nytt innhold. Organisasjoner kan enda en stund heise de nye vimplene for offentlig forbruk og markedsprofilering – men etter hvert vil kløften mellom virkelighet og retorikk bli så stor at de vil falle ned i den. Det vil derfor tvinge seg frem nye former for partnerskap og likhet og alternative relasjoner til «den andre», og som samsvarer med endrede maktforhold og sammenbruddet til forestillingen om en Universell Historie. Utdanningsrevolusjonen i mange utviklingsland gjør den gamle operatørrollen – hvor europeiske eller norske organisasjoner drev store områder eller prosjekter selv – stadig mer arkaisk.

Kunnskap og kompetanse, som var organisasjonenes fortrinn bare for et tiår siden, framtrer nå ofte som amatørisk svakhet. U-landenes eliter spør: Er organisasjonene en måte å eksportere Nords arbeidsløshetsproblem på, dvs. de får ikke bare de utrangerte maskinene men også de ubrukelige folkene? På kafeer i Dhaka og Harare benker arbeidsløse akademikere med doktorgrader seg ved bordene, mens mindre utdannede hjelpearbeidere fra Nord skynder forbi – hele tiden for å lære de «lokale» et eller annet. Norske organisasjoner og norske utviklingsarbeidere har utrettet store ting. Ting de – og nordmenn generelt – kan være stolte av. Men deres framtidige rolle vil ikke bli bestemt av dette og heller ikke av deres mange faderer: Norske samaritaner som utviklere av «de andre» tilhører en epoke som snart er

over. I mange gamle «hertekolonier» revolterer mottakerne mot sin plass i giverrituale og i mottakerrelasjonen. Redd Barna vil ikke i lengden kunne samle inn penger for at nordmenn selv skal ut i verden for å redde barna og Norges Røde Kors vil ikke selv kunne spille rollen som et internasjonalt brannkorps. Folk vil ikke ha dem, eller ta dem seriøst, med mindre de kan tilføre etterspurt kompetanse eller tilhører samme verdi- eller interessefellesskap som mottakerne – eller samarbeidspartnerne selv. Problemet er ikke at det er for mange nordmenn eller europeere i Afrika og Asia – det er heller snarere for få. Det er jo flere leger fra utviklingsland i Vesten enn det er bistandsarbeidere der. Her fokuseres altså deres rolle, ikke deres hudfarge.

Organisasjonene – talsmenn for rettferdighet og global pluralisme

Partnerskap og dialog vil kreve diskusjon av fundamentale holdninger og oppfatninger ikke bare i de frivillige organisasjoner, men av generelt utbredte oppfatninger om ideers universalitet, om det sanne samfunnssystem kan oppdages og om grunnlaget for samarbeid. Det forutsetter intet mindre enn et brudd med en dyp, vestlig idétradisjon: at sannheten, historiens mening eller menneskers rettigheter kan oppdages av noen.

En forutsetning for partnerskap og dialog er at et mangfold av normaliteter og normer aksepteres, ikke bare taktisk og midlertidig, men prinsipielt. En må erkjenne at det eksisterer forskjellige moraliteter ikke bare mellom kulturer, men innen samme kultur, land, by og lokalsamfunn, uten at det finnes noe overgripende kriterium eller noen overhistorisk dommer som gjør folk i stand til å avgjøre hvordan livet bør leves. Sanne svar på slike spørsmål kan ikke oppdages, og hvis de ble funnet, ville de ulike svarene likevel ikke kunne forenes til en helhetlig politikk eller samfunnsform. De er altså ikke tilgjengelige for noen, verken for Mohammed i ørkenen, Adam i Paradis eller juristene i FNs Menneskerettighetskonvensjon.

De frivillige organisasjonene kan ha en oppdragende

rolle, fordi de i praksis – selv i det uvanlig homogene Norge og i motsetning til staten – stiller dette mangfold av legitime verdihierarkier til skue innenfor en avgrenset, vestlig ramme. Ritualenes språk har beskrevet dem som om de var like. Retorisk og i arbeidsstil ligner mange av dem små «mini-NORADER». Statens penger og markedsmekanismene skaper likhet – på overflaten. I virkeligheten er folk i organisasjonene uenige om helt sentrale spørsmål; om menneskerettighetene – hvordan de skal virkeliggjøres; om forholdet til statsmakt; synet på kjønn og moral; om partnerskap og dialog er hensiktsmessig og hva det innebærer, osv. Dette er ikke så lett å oppdage, fordi både staten og organisasjonene beskriver sin politikk som å fremme universelle verdier. Men LO og NHO er uenige om hvorvidt retten til arbeid er en menneskerettighet, Norsk Luthersk Misjonsamband og kvinneorganisasjoner er på kollisjonskurs med hensyn til kvinners rettigheter (NLM har nylig gjentatt vedtaket som avviser kvinners stemmerett i organisasjonen), CARITAS og Kvinnefronten er uenige om hvem som har rettighetene, kvinnen eller det ufødte liv, og noen vil være enig med de radikale islamistene i kritikken av et fundament for hele menneskerettighetstankegangen; at folket er suverent, fordi Guds ord er lov.

Organisasjonene demonstrerer ved sin blotte eksistens at det heller ikke i Norge finnes enighet om universelle kriterier på hva som samfunnsmessig er rett og galt, eller om sanne mål og sanne svar på utviklingsproblemer, men at det eksisterer forskjellige verdihierarkier. Organisasjonene kan være vitnesbyrd om dette i en

større kommunikativ sammenheng, og vise at slike hierarkier både sammenfaller med og går på tvers av hva som vanligvis kalles kulturgrenser: Verdenen til en fattig gjeter i Turkana er ikke den samme som for byråkraten i Nairobi, og verdenen til en kristen eller muslimsk fundamentalist er ikke den samme som til en ateist eller agnostiker. Hver livsverden består av alt dets medlemmer tenker og gjør – uttrykt i ord, språk, bilder, metaforer, ritualer og institusjoner. Den skaper deres realitet og den rollen de utfyller. Organisasjonene kan derfor – ved å inngå i partnerskap og dialog – ikke bare fremme sine egne verdier, men tydeliggjøre – også for nordmenn – at alle gode verdier ikke behøver å være attributter av ens egne.

Mellom universalisme og kulturel relativisme

Å erkjenne slikt mangfold innebærer overhodet ikke det samme som å ha et kulturel relativistisk synspunkt. Det innebærer kun én ting: En tror ikke det er mulig å *oppdage* en universell måte å strukturere verdier hierarkisk på. Å erkjenne at for eksempel ideene om menneskerettigheter og bærekraftig utvikling har en bestemt historisk bakgrunn og å vite at måten ideene er innbyrdes strukturert og utformet på ikke er universell, men snarere tilfeldige og tidsavgrensede resultater av enkelte områders utvikling, har ingenting med kulturel relativisme å gjøre. I USA og England beskrives menneskerettighetene gjerne som resultat av en europeisk-amerikansk historisk utvikling, og kampen for deres universalisering som et ledd i en global vestliggjøringsprosess – og verken Reagan eller Thatcher var kjent som kulturel relativister. Å erkjenne ideers og oppfatningers historiske feste er altså ikke det samme som å oppheve muligheten for at ideer kan eller bør universaliseres, eller at en fratar seg selv retten eller muligheten til å vurdere andres moral i forhold til sin egen. Tvert om, Kvinnefronten kan fortsatt kjempe mot CARITAS' syn, som Kvinnefronten og CARITAS kan stå sammen mot flerkoneri i Afrika eller slør i Iran. Men de kan ikke gjøre

det ved å vise til egne verdier som universelle eller uten sympatisk innlevelse; dvs. de må se «den andre» som forskjellig fra seg, som en som lever i sin egen kontekst med sine egne prosjekter.

I Norge har det særlig innenfor bistanden vært vanlig å se på menneskerettighetene som en slags menneskehetens fellesarv, som de verdiene alle ville ha sluttet opp om dersom alle hadde vært frie. Årsakene er mange, men norsk mentalitet er fortsatt merket av den århundregamle konfesjonelle enhetsarven – den kjenner kun én religion: kristendommen i skikkelse av statens offentlige, evangelisk-lutherske kirke. En mer beskjeden og nyere utgave av samme tankegang er å snakke om en «kjerne» av universelle rettigheter. Men selv ikke slike kan oppdages, av både filosofiske, logiske og historiske grunner: de ligger ikke skjult i Historiens skjød. Hvordan de utformes på ett bestemt sted og en bestemt tid (være seg FN, storting, konferanser etc.) er et resultat av samspill og maktkamp mellom mennesker, land og sivilisasjoner. Disse ideenes raske utbredelse etter 1945 er nettopp et av de klareste uttrykkene for Vestens ideologiske hegemoni. De fleste vil se dette som positivt, men mange – f.eks. radikale islamister og hinduister – vil også beklage det. Noen vil være uenige i selve rettighetstankegangen, enten fordi Gud er suveren eller fordi den uttrykker vestlig individualisme, «alle» vil være uenige om hvilke ideer som til enhver tid skal ha forrang, og noen vil, på pragmatisk grunnlag, avvise rettighetspolitikken (om ikke tankegangen) som absurd på den afrikanske landsbygda, fordi det ikke finnes noen stat som kan garantere disse rettighetene,

mens andre vil avvise rettighetstanken i Vesten, fordi realisering av alle rettighetene for alle med logisk konsekvens vil føre til «rettmessig» rovdrift på naturen.

Et slikt syn påvirker ikke spørsmålet om organisasjonene (eller jeg) bør etablere verdier som andre verdier kan måles mot, bare på hvilket grunnlag det kan gjøres. Det gjør spørsmålet bare mer alvorlig og gir det større eksistensiell tyngde og samfunnsmessig betydning. Siden det ikke finnes noen universell, overhistorisk målestokk eller dommer som en kan lene seg til i selvsikkerhetenes behag, er vi – og de vi inngår i relasjoner med – overlatt til oss selv. En kan forkaste et standpunkt eller en kultur om en finner den moralsk frastøtende, men bare hvis en samtidig kan forstå hvordan og hvorfor det er mulig å leve et akseptabelt liv, annerledes, men like moralsk verdifullt som ens eget, innenfor dets rammer.

Amerikanerne gjør det enkelt – og uten innlevelse vil de fleste si: «the American way» bør bli verdens vei. Bør Norge bli et alternativt fyrtårn og organisasjonene dets budbringere? Eller bedre, i et virkelig komparativt perspektiv: Finnes det tradisjoner og ideer som er verd å eksportere? Kristendommen? Den lavkirkelige bevegelsen? Skal en gi folket evangeliet i «deres egne fat» og la den vestlige sivilisasjonen bli tilbake, slik misjonæren Lars Skrefsrud sa, eller er mange av deres skikker «hedenske like inn til margen» slik misjonæren Lars Dahle sa? Har kristne rett når de nå trekker sosiologen Max Weber til sitt bryst og hevder at lutheranismen må spres for å oppnå utvikling, er det de sosialdemokratiske verdiene som bør spres og i så fall, hvilke av dem

(Gerhardsens eller Brundtlands), er det organisasjons-samfunnet, universitetsloven osv., osv? – Dette er reelle spørsmål, men når NORAD og organisasjoner derimot – hevder at norske verdier er universelle, forhindres innsikt både i egne og andres erfaringer, og eget verdi-prosjekt tildekket. For organisasjoner som hevder de målbærer universelt gitte verdier, vil dialog bli taktikk og samtale manipulasjon, siden det rette svaret likevel er gitt.

En kan også unngå dette valgets ubehag – å erklære stilling til egne verdier og normer – ved å gjøre som noen organisasjoner har gjort: å dekke seg bak «grasrota» eller målgruppens «uttalte behov». Dette er manipulasjon. Grasrota snakker jo ikke med én stemme. Mottakernes handlinger vil dessuten farges av hva de tror er giverens forventninger og forestillinger. Organisasjoner hvis mål kun er å målbære grasrota i utviklingslandenes oppfatninger vil være en opportunistisk organisasjon, som hele tiden vil svinge med populære slagord i giverlandene. Det har vist seg svært lett å finne grasrøtter som det ene året er hundre prosent opptatt av kollektiver, det andre året av kjønn, det tredje året av bærekraftig utvikling osv. Organisasjoner som tror de kun fremmer «naturlige» ideer, universelle ideer eller ingen ideer (de er verdinøytrale) ikke bare omgår dette valget; de gir heller ikke rom for legitim uenighet, fordi den andre da vil sette seg opp mot Historien, det Naturlige osv.

Organisasjonene kan altså vise at forskjeller i hierarkiet av dyder eller konflikter mellom sanne og like riktige mål ikke er kulturspesifikk, men universell. En afghansk sauebondes målestokk for det gode liv er selv-

sagt ikke det samme som det gode liv for en aksjemegler på Wall Street, som en afrikansk regnmaker vil ha et annet verdihierarki enn en paraply-bærende akademiker fra Bergen. Hver skaper sitt eget verdihierarki og konstellasjon av dyder. Men verdenen til en nordmann som er gift er heller ikke den samme som til en nordmann som er ugift (ikke engang for samme person!). Verdihierarkiet til NHO-direktøren som ut fra et konkurransemål beskriver nordmenn som «sugerørsfolket» er ikke det samme som de arbeidssøkendes som setter sin lit til statens velferdsordninger, osv. På mange måter vil livsverdenen til en protestantisk misjonær og en rettroende muslim være mer lik enn misjonærens og jordbrukseksperterens – utsendt av Norges Vel. Kanskje de teologiske motsetningene i virkeligheten mer er å ligne med hunder som bjeffer iltert i hver sin himmelretning, nettopp fordi de er fast bundet i halen på hverandre? Verden kan oppfattes som en arena for endeløse kamper mellom motsatte og konfliktfylte viljer, individuelle og kollektive – ikke minst uttrykt gjennom det store antall organisasjoner som har oppstått som organisatoriske uttrykk for kollektive viljer i opposisjon til andre kollektive viljer i Norge. Basert på slike erkjennelser kan en unnslippe de ideologiske fengslene og de perspektivmessige vanene som er skapt av klasse, nasjon og doktriner – å forstå den andre og se seg selv med distanse; dvs. skape grunnlag for dialog.

Partnerskap for utvikling innenfor rammen av en gaveøkonomi kan aldri bli helt likeverdig. De norske organisasjonene har imidlertid én vei – ikke ut av dilemmaet – men for å håndtere det: Gitt deres relativt

beskjedne størrelse og ikke-statlige karakter kan de styrke og utvikle relasjoner med tilsvarende interesser og grupper i utviklingslandene hvor deltakerne anerkjenner hverandres prosjekter, hvor de som deltar forandrer både verden, den andre og seg selv i løpet av prosessen. De, som enkeltorganisasjoner, kan følgelig ta sikte på å realisere felles verdier. Genuin hjelp må være å ønske at folk lykkes i hva de ønsker. Eller med andre ord: Hjelp kan ikke innebære å ønske verdier realisert fordi det er ens egne verdier, men fordi de er den andres, men også fordi de er felles. LO samarbeider med lokale fagforeninger, speidere med speidere, fiolinorkestre med fiolinorkestre, ryggforeningen i Norge med en ryggforening i Tanzania osv., og alle kan godt ta med seg Einar Gerhardsens organisasjonshåndbok i kofferten. I dette perspektivet fører altså ikke færre, større og mer profesjonelle organisasjoner nødvendigvis til bedre bistand, fordi det vil redusere mangfoldet og likeverdet i den krysskulturelle kommunikasjonsprosessen. Partnerskap forutsetter oppbygging av institusjoner hvor folk blir samtalepartnere, og ikke bare sendere eller bare mottakere. En slik relasjon vil umuliggjøre oppslag som det Santalmisjonen har hengende (litt skjult) på veggene i sitt gjestehus i Dhaka: Nasjonale bare adgang sammen med nordmenn. Det er mer naturlig for en situasjon hvor hjelpere fra Nord foretok utviklingsekskursjoner ut i det omkringliggende samfunn av hjelpe-trengende mottakere.

En slik dialog beskrevet på denne måten vil ha som basis at folk ikke lever i kulturelle kokonger – det finnes verdier, tenkemåter og kunnskap som overskrider

og kan overskride både kulturgrenser og livsgrenser. Møtestedene blir steder hvor folk ikke oppgir seg selv for å «bli» den andre, avsverger sin bakgrunn eller tro o.l., blir mer afghaner enn afghanerne selv, men hvor de tvert om kan argumentere for universalisering av verdier mot kulturelle særforestillinger, vel vitende om at ulike moralsk akseptable oppfatninger er mulig og uunngåelige, og uten at den argumenterende må vise til «En Endelig Autoritet». Organisasjonene kan – over tid og som en resultat av en slik prosess – bli institusjoner som uten å utviske sine egne mål og verdier kan motvirke tendensen til å sette likhetstegn mellom én erfaring og menneskehetens generelle situasjon. Sosiale og politiske konflikter vil oppstå – siden konflikter mellom positive verdier er uunngåelig – og kunne spilles ut innenfor en slik kommunikativ prosess, i noen tilfeller i kompromissets ånd, i andre tilfeller i kampens. De kan være arenaer hvor den demokratiske og pluralistiske ideen om at universell enighet om ett enhetlig verdihierarki ikke er mulig, kan realiseres, men hvor en samtidig kan arbeide for å universalisere holdninger til fattigdomsspørsmålet, forurensning, vold mot barn og kvinner, ytringsfriheten, osv. Å løse globale problemer krever globale måter å tenke på, og det *kan* utvikles bl.a. gjennom felles kommunikasjon og globale nettverk.

Den tradisjonelle hjelpen kan ikke bygge bro over religiøse konflikter eller etnisk sjåvinisme. *Den* sosialiserer en inn i verdier hvor modellen er gitt og giveren representerer løsningen. Norske organisasjoner kan bryte ut av modellens mønster, de *kan* overskride den, fordi de ikke får støtte fra en stat med sterke politiske,

militære eller økonomiske interesser i de områdene hvor de arbeider. De har derfor politiske og økonomiske muligheter til å institusjonalisere kommunikasjon både med og uten et felles symbolsystem, men innenfor et eget institusjonelt felt, hvor målet nettopp ikke alltid behøver være enighet, men kanskje like gjerne definitiv uenighet. Dens dypeste mening ligger i selve *dialogen*, en dialog som ikke innebærer å akseptere brudd på prinsipper en selv oppfatter som universaliserbare, men å fungere innenfor soner hvor en kan kjempe for synspunkter innenfor en annen – og mer likeverdig – kommunikativ sammenheng. Det kan etableres en form for solidaritet, basert på forskjellighet, uten at det foreligger avhengighet, og typer ansikt-til-ansikt relasjoner som skaper reell nærhet der mediene skaper *innbilt* nærhet.

Denne dialogen må følgelig ikke forveksles med institusjonalisert toleranse. Det er ikke en arena hvor Kirkens Nødhjelp skal lære seg overbærenhet overfor hedninger og muslimske fundamentalister eller hedninger overbærenhet overfor lutherske fundamentalister, eller hvor fordømmelse skal fordømmes. Det er ikke en sone hvor alt blir like gyldig, og hvor resultatet derfor blir likegyldighet. Hva som bør tolereres og når toleranse er en etisk dyd vil avhenge av historiske situasjoner og maktrelasjoner. Denne sonen for alternativ kommunikasjon vil derimot gjøre diskusjoner om toleranse relevante, på tvers av religiøse oppfatninger, etniske lojaliteter, doktriner og utviklingsoppfatninger.

Samtidig som organisasjonene anerkjenner tyngden av dominerende politisk realisme i internasjonale for-

hold – hvor maktkamp, dominans og permanent krigstilstand er det normale – kan de utvikle sitt alternative nettverk og sin arena.

Den norske stat er spiller på staters arena, hvor spørsmål om makt, innflytelse og markering er «the rule of the game». Det er derfor legitimt og naturlig at også norsk statlig bistand fremmer egeninteresser, både politisk og økonomisk. Ingen kan forvente at næringslivet skal involvere seg i utviklingsland uten å tjene mer penger. Bistand fra stat og næringsliv kan være effektivt, men den foregår innenfor andre institusjonelle og maktpolitiske rammer.

Frivillige organisasjoner møter andre forventninger, som både gir begrensninger og muligheter: de kan i mye større grad og mer bevisst støtte opp om institusjonelle nettverk som over tid bygger opp politiske relasjoner som bryter ut av nasjonalstatens, religionens eller den etniske gruppens grenser. Ritualet omkring Den Gode Handling har skjult deres ideologiske og politiske roller, men det innebærer ikke at Den Gode Handling er irrelevant. Å ta opp Den Hvite Manns byrde i 1990-årene er derimot patetisk. Å kjempe aggressivt for den sanne veien, om det så er til himmelen eller utvikling, som om det finnes kun én moralsk akseptabel vei, er paternalistisk, og å gjøre det båret fram av Vestens økonomiske og politiske muskler, er maktovergrep.

Organisasjonene kan etablere rolledistanse til en lang tradisjon i Europas forhold til den ikke-europeiske verden. De kan bli en stemme både for pluralitet og idékamp innenfor en sone av krysskulturell kommunikasjon, men utenfor de maktrelasjoner som preger staters

arena. De kan fungere som en kilde til kritikk av og dialog med det samfunn som har skapt dem, og med en sivilisasjon som vakler mellom å feire sin globale triumf og å erkjenne modernitetens krise.

[Faint, illegible handwriting on a lined page]

[Faint, illegible handwriting on a lined page]